

Beata EDYTA DWORAKOWSKA

Uniwersytet w Białymstoku

beatadworakowska@wp.pl

KREACJA ANIOŁA W WIERSZACH KSIĘDZA JANA TWARDOWSKIEGO I JEJ REKONSTRUKCJA W ROSYJSKICH PRZEKŁADACH

Hans-Georg Gadamer stwierdził, że każdy akt rozumienia jest odwrotnością mówienia – rekonstrukcją konstrukcji (zob. Verdonk 1992: 3). U podstaw opisu znaczenia leży jego rozumienie. W tekstach poetyckich słowa znaczą inaczej. Kiedy nałoży się na to znaczenie styl osobniczy autora oraz proces przeniesienia znaczeń na grunt innego języka i innej kultury docelowej – rekonstrukcja znaczeń explicytnych, a przede wszystkim implicytnych, staje się szczególnym wyzwaniem. Niniejszy artykuł będzie próbą analizy efektów takiej rekonstrukcji w odniesieniu do wierszy księdza Jana Twardowskiego przetłumaczonych na język rosyjski, w porównaniu z oryginałem. Kierunek mojego opisu wyznaczają kategorie badawcze obejmujące poglądy na idiolekt, ujęcie kreacji anioła jako elementu językowego obrazu świata oraz opis technik zastosowanych przez tłumaczy w procesie przekładu.

Badania nad stylem indywidualnym, idiolektem są przedmiotem zainteresowań nie tylko literaturoznawców, ale i lingwistów. Zdefiniowanie pojęcia idiolektu nie jest zadaniem prostym, ponieważ, po pierwsze, język kształtuje się w określonej sytuacji historycznej, społecznej, kulturowej, która determinuje sposób przekazu informacji i wybór środków językowych, po drugie, jak pisze Anna Pieczyńska-Sulik, „Za idiolekt można (...) przyjąć ogół wypowiedzi formułowanych przez jednostkę w przeciągu życia bądź w konkretnym czasie, jeden bądź kilka języków, którym się posługuje, odstępstwa od normy bądź normę wraz z odstępstwami” (Pieczyńska-Sulik 2002: 54). Odmiany stylowe języka można rozpatrywać jako style funkcjonalne i indywidualne. Style osobnicze (idiolekty, idio-

style) definiowane są ze względu na cechy języka nadawcy komunikatu (por. Greszczuk 2010: 69). Ewa Sławkowa przez język artystyczny rozumie właściwy każdemu autorowi niepowtarzalny sposób kształtowania świata poprzez język, będący wyrazem wyobraźni, swoistego poczucia czasoprzestrzeni, a także postawy wobec rzeczywistości (zob. Sławkowa 2009: 25–44). Według Henryka Borka, język osobniczy artystów, twórców to „taki rodzaj mówienia, który stanowiąc część języka zbiorowego i podlegając (w zasadzie) jego normom, powstaje przede wszystkim w rezultacie świadomego, celowego i zamierzonego kształtowania wypowiedzi, a nie tylko w wyniku przysługującej każdej jednostce zdolności indywidualnego wyrażania. Język ten (...) aktualizuje się zależnie od tematu i motywu wypowiedzi, jego zamierzonej funkcji (...)” (Borek 1988: 15–16). Każdy autor w swoim języku osobniczym ma możliwość przedstawiania rzeczywistości poprzez swoiście zinterpretowaną relację język (znak) – świat (rzeczywistość). Ta relacja leży u podstaw językowego obrazu świata (JOS). Język umożliwia przekazywanie każdej zamierzonej treści. Jednak nieograniczone możliwości stwarzane przez język są czymś innym niż sugerowany przez system językowy, typowy dla danej społeczności językowej sposób kategoryzowania i wartościowania świata (por. Sapir 1978: 22). JOS obejmuje zestaw sądów o świecie, czyli efekty konceptualizacji świata utrwalone w słownictwie, frazeologii, gramatyce. Jednak nie wszystkie elementy uważane są za jednakowo ważne dla rekonstrukcji obrazu świata zawartego w języku. Jerzy Bartmiński stwierdza: „Najtwardszą postawę jego [JOS – przypis B. D.] rekonstrukcji stanowi gramatyka. (...) Uprzywilejowaną podstawą poznania obrazu świata jest słownictwo, stanowiące klasyfikator społecznych doświadczeń i zawierające inwentarz pojęć relevantnych egzystencjalnie, społecznie i kulturowo” (Bartmiński 2009: 13). Rekonstruując językowy obraz rzeczy i zdarzeń, należy uwzględniać łącznie wszystkie poziomy organizacji języka. Pełna rekonstrukcja JOS nie powinna też abstrahować od utrwalonej społecznie wiedzy o świecie, wspólnej nadawcy i odbiorcy, oraz towarzyszących wiedzy przekonań i wierzeń (zob. Bartmiński 2009: 12–15). Prawdziwa poezja musi być indywidualna, naznaczona piętnem odrębności. Zatem interpretacja JOS przedstawionego w poezji wymaga przestrzegania obranych reguł, ale jednocześnie obliguje do „złamania” użytego przez poetę „szyfru” (por. Kowalewska-Dąbrowska 1999: 179).

Poezję odbieramy często jako mowę niecodzienną, niezwykłą. Twórczość księdza Jana Twardowskiego wpisuje się w nurt szeroko pojętej

poezji religijnej ze względu na postać autora, podejmowaną tematykę, sakralne widzenie świata i człowieka oraz pełnioną funkcję. Jednocześnie „Poezji ks. Jana Twardowskiego przypada miejsce osobne, odrębne. Od-biega ona od kierunków, prądów, nurtów, jakie zwykle wyznacza się w myśli literaturoznawczej. Wiersze te bowiem nie mieszczą się w ramach przyjętych kanonów” (Zeler 2001: 6). Jan Dobraczyński stwierdził, że jest to poezja poza szkołami: trochę nowoczesna, trochę staromodna, a Zygmunt Lichniak nazwał ją „prostą prostotą rzeczy złożonych” (zob. Lam 2007: 45–70). Autor mówi o sobie: „Nie lubię mówić, że jestem poetą. Zawsze powtarzam, że jestem księdzem, który pisze wiersze; (...) Wiersz dopełnia niekiedy modlitwę. Według mnie powiększa stan duchowego posiadania, daje przeżycie wzruszenia, które pomaga w modlitwie. (...) Jestem, księdzem, który mówi o Bogu wierszami” (Twardowski 2006a: 86). Poeta twierdził także: „W wierszach człowiek tęskni za tym, co wybiega poza to wszystko, jest w nich tęsknota za Bogiem, a zarazem poszukiwanie tego, co ludzi łączy. (...) Uważam, że wiersze są rodzajem rozmowy – autor chce coś przekazać z własnych przeżyć. Najważniejsza rzecz, żeby mówić własnym językiem. Nie naśladować, nie udawać nowoczesnego. Pisać tak, jak by się mówiło do kogoś bliskiego. (...) Żeby pisać wiersze religijne, trzeba zakochać się w Bogu z wszystkimi radościami i ranami, jakie zadaje miłość. (...) Trudno być księdzem i poetą. Wiersze nie noszą sutanny (...)” (Twardowski 2007b: 290–291). Poezja jest domeną pojedynczego człowieka. To indywidualne odczytywanie świata, budowanie systemu wartości bliskiego poecie. W poezji, tym bardziej poezji religijnej, chodzi o przybliżenie człowiekowi tego, co niewyraźalne w języku dyskursywnym, pojęciowym, o odsłonięcie tego, co pod powierzchnią rzeczywistości, o dotarcie do tajemnicy w wymiarze egzystencjalnym (por. Ehrlich 1977: 390). Poezja księdza Twardowskiego jest modlitwą, mistyką, jest nastawiona na Boga i Jego działanie. Jednocześnie jest ona także zbliżeniem do tajemnicy człowieka i świata, do jego głębokiego sensu, do tego co fascynuje, a często jest nieosiągalne. Badacze poezji Twardowskiego twierdzą, że jej największa wartość tkwi w sferze światopoglądowej. Wprowadza ona w opisywany świat hierarchię wartości wynikającą z aksjologii chrześcijańskiej (zob. Zeler 2001: 122–127). Barbara Greszczuk stwierdza, że „Poezje duchownych stanowią specyficzną odmianę wypowiedzi artystycznej (...)” (Greszczuk 2010: 71). W ich utworach jest obecna stylizacja biblijna, występuje specyficzna tematyka kapłańska, wykorzystywanie ikon i symboli, perswazyjna funkcja wypowiedzi właściwa ję-

zykowi religijnemu. Dla księży-poetów, w tym też Jana Twardowskiego, charakterystyczna jest jednolitość stylistyczno-retotyczna w różnych gatunkach wypowiedzi. „Jest to specyficzny profesjolekt religijny rozciągający się poza ramy kaznodziejskiego stylu retorycznego na obszar tekstów artystycznych” (Greszczuk 2010: 77).

Cechą poezji księdza Twardowskiego jest zafascynowanie różnorodnością, różnaitością zjawisk, co ma swoje źródło w wielkim bogactwie i dynamice jego osobowości (zob. Puzynina 2007: 15–29). Z punktu widzenia semantyki, w wierszach księdza Twardowskiego pojawiają się obrazy, które można zgrupować w trzech zasadniczych kompleksach pojęciowych, wzajemnie powiązanych. Są to: natura, człowiek i wiara. Najbardziej reprezentatywny jest dział ostatni, odnoszący się do Boga, wiary, religii, odniesień konfesyjno-obrzędowych, istot nadprzyrodzonych. Wśród szeroko pojętej leksyki religijnej, w wierszach poety pojawia się, między innymi, obraz anioła, będący przedmiotem analizy w tym artykule. W JOS kategoryzowane zjawiska są jednocześnie wartościowane. Klasyfikację i hierarchię wartości podaje J. Puzynina, wyszczególniając w każdej z grup wartości centra pojęciowe, mające charakter prototypowy (zob. Puzynina 1991: 185–198; Puzynina 2003: 19–34). Jednocześnie należy pamiętać o tym, że rekonstrukcja badawcza JOS danej społeczności etnicznej jest rekonstrukcją wiedzy potocznej. Potoczność traktowana jest tu jako sposób konceptualizowania świata i ustosunkowania się do niego. Do analizy potocznego obrazu świata konieczne jest wskazanie na to, co stanowi odniesienie dla procesu kategoryzacji, czyli na naturalny sposób kategoryzowania, a ściślej – na funkcjonujące w jego ramach pojęcie prototypu. Na ostateczną kreację anioła w tekstach oryginalnych składa się prototyp anioła w doktrynie Kościoła Katolickiego, potoczny oraz idiolektałny, poetycki obraz anioła.

Anioł, w większości religii, to byt duchowy, który służy Bogu. Wyraz ‘anioł’ pochodzi od greckiego ‘*ángelos*’, co znaczy ‘*posłaniec, zwiastun*’. Kim jest anioł? W sensie ściśle teologicznym jest to osobowa, lecz niematerialna istota, stworzona przez Boga. W sensie szerszym, etymologicznym, anioł to posłaniec Boży (zob. <http://kosciol.wiara.pl/doc/489499>. Prawie-wszystko-o-aniolach/2). U aniołów osobą jest sam duch. Angelologia mówi, że anioł jest stworzeniem osobowym nieśmiertelnym, wolnym i rozumnym. Duch ten jest czysty, bezcielesny, ale jest to względne w zestawieniu z absolutną duchowością Boga (zob. Anioł, Encyklopedia Katolicka). Pochodną tej czystej duchowości jest ranga anioła: jest

on doskonalszy od wszystkich stworzeń widzialnych, o czym świadczy blask jego chwały (por. KKK 1994). Aniołowie są wymieniani w Biblii od Księgi Rodzaju aż po Apokalispę. Biblia nie mówi wiele o naturze i rodzajach tych bytów. Wiadomo, że są istotami duchowymi nadrzędnymi względem ludzi, jest ich ogromna liczba, służą ludziom, służyli Jezusowi, część z nich upadła. Mają one imię Boga, są pośrednikami, za pomocą których Duch Boży działa, aby wypełniła się Jego wola, są zgodne z Jego charakterem i celem, objawiają Go. Aniołowie posiadają Boską naturę. „Natura Boga („Boska natura”) nie może grzeszyć (doskonała) (Rz 9:14; 6:23 por Ps 90:2; Mt 5:48; Jk 1:13), nie może umrzeć (1Tm 6:16), jest pełna siły i energii (Iz 40:28)” (za <http://biblebasiconline.com/polish>). Ich główne zadania to: wysławianie Boga oraz wypełnianie posłannictwa Bożego, opieka nad ludźmi. Na podstawie Pisma Świętego możemy podzielić aniołów na chóry. Ten teologiczny podział przyjmuje za kryterium stan natury, łaski i chwały. Są wśród nich: Serafini, Cherubini, Trony, chóry Panowania, Moce, Władze, Księstwa, wreszcie Archaniołowie i Aniołowie. W Piśmie Świętym Starego i Nowego Testamentu aniołowie są wspomniani aż 222 razy (zob. <http://brewiarz.pl/czytelnia/aniol.php3>). W liturgii Kościół łączy się z aniołami, by uwielbiać Boga. Także życie ludzkie od dzieciństwa aż do śmierci jest otoczone opieką i wstawiennictwem aniołów, o czym mówi Pismo Święte (por. <http://brewiarz.pl/czytelnia/aniol.php3>). Każdy ma u swego boku anioła jako opiekuna, by prowadził go przez życie. Anioł Stróż – niezwykle przyjaciel i opiekun, nieustannie troszczy się nie tylko o duszę, ale i ciało człowieka: oddala nas od niebezpieczeństwa, oświeca, poucza, zachęca do godnego życia (zob. http://www.niedziela.pl/arttykul_w_niedzieli.php). Anioł jest uosobieniem Opatrzności Bożej w stosunku do każdego z nas osobno.

Na zaprezentowany prototypowy obraz anioła w doktrynie Kościoła Katolickiego „nakłada się” jego obraz potoczny. Zdaniem Uty Quasthoff: „Stereotyp jest werbalnym wyrazem przekonania skierowanego na grupy społeczne lub jednostkę jako członka tej grupy. Ma formę logiczną sądu, który w sposób niezwyfikowany, z tendencją do wartościowania emocjonalnego, przypisuje pewnej klasie osób określone właściwości lub sposoby zachowań, ewentualnie odmawia jej jakichś cech” (Quasthoff 1998: 13). Zdaniem wielu badaczy, potoczne definicje wyrazów powinny mieścić w sobie zarówno elementy wiedzy „naiwnej”, jak też wiedzy encyklopedycznej (zob. Grzegorzycykowa 1993: 73–80; Puzynina 1993: 211;

Tokarski 1995: 1018). W potocznym wyobrażeniu anioła należy odróżnić dwie odmiany: spontaniczną i teologiczno-katechizmową (zob. Kowalewska-Dąbrowska 1999: 181). Stereotypowy obraz anioła w kulturze i języku polskim oparty jest na świadomości wiernych. „Na masowy stereotyp wizualny anioła wpływa jego przedstawienie na tzw. ‘świętych obrazkach’” (Kowalewska-Dąbrowska 2008: 107). Jednocześnie stereotyp ten w dużej mierze został ukształtowany na bazie tradycyjnej teologii katolickiej poprzez liturgię, kazania, katechezy. W tak pośredni sposób dział teologii systematycznej zwany angelologią wprowadzał i utrzymywał wyobrażenie anioła w świadomości potocznej. W efekcie nie wszystkie cechy teologicznego stereotypu anioła należą do obrazu potocznego. Jego wymiar ontoaksjologiczny tworzą takie cechy jak: bezcielesność, bezgrzeszność, niewidzialność, ale z możliwością ukazywania się człowiekowi pod postacią ludzką oraz stały kontakt z Bogiem, przebywanie z Bogiem w niebie. Zgodnie z potocznym mniemaniem anioł pełni funkcję posłańniczą jako wykonawca poleceń Boga oraz opiekunczą, kształtowaną w świadomości wiernych poprzez modlitwę do Anioła Stróża. Anioł jest stale obecny, pomaga człowiekowi, chroni przed złem, prowadzi do nieba. Na stereotyp składają się także ikonograficzne wyobrażenia anioła jako pięknego młodzieńca w białej sukni, ze skrzydłami i okrągłą aureolą, przypominającą złotą tarczę. Anioł często wygląda jakby dopiero co zstąpił z niebios i jeszcze nie zdążył złożyć skrzydeł. Z jego oblicza emanuje spokój, skupienie i świętość.

Peter Kreeft w publikacji zatytułowanej „Anioły i demony: co naprawdę o nich wiemy?” stwierdza m.in., że anioły nie mają ciał. To ludzie tworzą wyobrażenia aniołów ze swoich własnych obrazów, z powodu ograniczeń naszej wyobraźni. Nie możemy ich sobie wyobrazić, gdyż są to czyste dusze, możemy sobie tylko wyobrazić różne sposoby, w których pojawiły się lub mogą się pojawić, wyczuwalne dla naszych zmysłów (zob. <http://katolikwchicago.com/katonline/2011/10/9.aspx>). Postrzeganie rzeczywistości przez pryzmat własnej osoby, doświadczeń, wiedzy jest istotą idiolektalnego obrazu świata, w tym przypadku osobliwej kreacji anioła w ujęciu księdza-poety. Podstawą analizy będzie materiał empiryczny wyekscerpowany z polsko- i rosyjskojęzycznych tomików zawierających wiersze księdza Jana Twardowskiego, takich jak: *Zaufałem drodze*, *Стихи*, *Спешиите любить людей*, *Просьба* i innych (zob. Źródła) oraz wypowiedzi autora na temat analizowanego obrazu. Ksiądz Jan wielokrotnie mówił na temat znaczenia i roli anioła w jego życiu i twór-

czości. Przytoczone poniżej myśli i rozważania manifestują przekonania poety:

„Wierzę [w anioły]. Są jakieś inteligencje duchowe, pośredniczące pomiędzy Bogiem a człowiekiem” (Zaworska 2007: 28).

„Wzrusza mnie Anioł Stróż (...) dlatego, że ten najwspanialszy Boży duch poniżył się do samej ziemi, żeby służyć nawet paskudnemu człowiekowi. Służąc ludziom – służy Panu Bogu. (...) anioł, wielki duch Boży, jest stróżem i wcale go to nie poniża. Jego wielkość polega na tym, że potrafi służyć Bogu, służyć człowiekowi – grzesznikowi i świętemu, paskudnemu i pięknemu” (Twardowski 2007a: 10).

„Aniołów nikt sobie nie wymyślił. Są starsi od Adama i Ewy. Ponieważ wierzę Jezusowi i temu, co mówił, wierzę, że anioły to istoty prawdziwe i że Bóg przez nie działa. W rodzinnym domu uczono mnie, że kiedy po rozmowie następuje milczenie, wtedy przez pokój przelatuje anioł. Dlatego dla mnie anioł stoi zawsze na straży ciszy. (...) Ciekawe, że zwykle anioły na obrazach mają smutne twarze. Tłumaczą to tym, że anioł uśmiecha się w niebie, a płacze na ziemi. Im bardziej zbliża się do ziemi – tym bardziej jest smutny” (Twardowski 2006b: 60).

„Bóg jest niewidzialny i strzeże swej tajemnicy. Działa poprzez aniołów – swoich niewidzialnych pośredników i przez ludzi – pośredników widzialnych. Anioł sam z siebie nie jest aniołem. Aniołem jest tylko wtedy, kiedy Bóg się nim posługuje” (Iwanowska 2000: 228).

„Sam święty Tomasz z Akwinu powiedział, że Bóg postawił przy każdym z nas Anioła Stróża, okazującego mu potęgę, mądrość, łaskawość i miłosierdzie. (...) Obawiam się jednak, że często z anioła robimy malowaną dla dziecka, naiwny obrazek, przedstawiamy go jako pannę ze skrzydłami. Tymczasem anioł jest niewidzialną potęgą Boga, wysłannikiem Boga, źródłem mocy nie tylko dla dziecka” (Twardowski 2007b: 209).

Na sposób konceptualizacji i kategoryzacji pojęcia „anioł” w wierszach księdza Twardowskiego miały wpływ przede wszystkim czynniki pragmatyczne. Na sferę treści tego wyrazu składają się zarówno cechy denotacyjne, jak też cechy konotacyjne, stereotypowe. Pojawiają się połączenia wyrazowe nacechowane emocjonalnie, określenia stylistycznie zabarwione, epitety wartościujące. Do „anioła” odnoszą się zarówno określenia bezpośrednio oceniałające, użyte eksplicytnie, jak też struktury z oceną presuponowaną, treści wyrażone implicytnie. Wiersze poety „(...) ujmują prostotą i bezpretensjonalnością, a tonacji żartobliwej, czasami ironicznej towarzyszy jednoznaczny przekaz moralno-etyczny, ujęty w wyraziście, eliptycznie sformułowane maksymy” (Sokólska 2010: 337). O sensie

poetyckiego przekazu decydują określone ciągi skojarzeń, konotacji. Konceptualizacja opiera się na swoistym paradoksie: porównywanie sfery sacrum do profanum i szukanie między nimi elementów wspólnych. To zderzenie powoduje nobilitację świata rzeczywistego, bliskiego przeciętnemu człowiekowi, który jest luźno związany ze sferą sakralną. Prezentowany obraz anioła opiera się na przeciwstawieniu jego duchowości, bytowości i pełnionych funkcji w relacji do człowieka. Anioł w wierszach księdza Twardowskiego występuje kilkunastokrotnie. Jest on albo głównym przedmiotem opisu (m.in. w analizowanych utworach: *Do anioła, Zmieniły się czasy, Anioł, Anioł poważny i niepoważne pytania*), albo współtworzy kreowany obraz świata wraz z innymi motywami (m.in. wiersze: *Nie, Skrupuły pustelnika, Więcej, Wierzę, Prośba*). Każdy z utworów ukazuje swoisty wariant tej postaci, ale w tych przedstawieniach można odnaleźć cechy wspólne i zbudować syntetyczny obraz anioła, wyinterpretowany na podstawie poglądów autora. W analizowanych wierszach prezentowane są cechy anioła jako istoty nadprzyrodzonej, jak też wizualizacja postaci anioła w wyobraźni poety. Profil anioła wyznaczony jest przede wszystkim przez kategorię bezcielesności. Zgodnie z doktryną Kościoła Katolickiego anioł to duch, istota nie posiadająca ciała, co czyni ją doskonalszą od człowieka. Także w rozumieniu potocznym dusza jest bardziej wartościowa, stanowi istotę człowieka, a po śmierci idzie do nieba. Natomiast w poezji Twardowskiego bezcielesność anioła jest traktowana jako swego rodzaju ułomność (por. Kowalewska-Dąbrowska 2008: 106–125). W sposób humorystyczny autor obrazuje „nie ludzkość” anioła, który nie mając ciała, nie doświadcza uczuć: miłości, śmierci, nigdy nie płacze, nie przytula się, nie tęskni. Ukazuje jego nieomyślność, która czyni go obcym człowiekowi oraz ilustruje „niepraktyczność” ze względu na biały kolor i posiadanie za dużych skrzydeł:

O aniele na ołtarzu stojący/ w siódmym niebie ze strasznymi trąbami (...)
(*Do anioła, Zaufałem...*)

О ангел, на алтаре стоящий/ со страшными трубами под седьмыми небесами (...)
(*Ангелу, Спешите...*)

(...) nie ubierajcie w różowe gałgany aniołów fruujących ponad wojną (...)
(*Nie, Zaufałem...*)

(...) не наряжайте в розовые тряпки ангелов летающих над войной (...)
(*He, Стихи*)

(...) не обряжайте в розовые тряпки ангелов парящих над войнами (...)
(*He надо, Спешите...*)

Nazywamy go brzydko stróżem (...)/ kto z nas mu rękę poda/ pożałuje że ma skrzydła za duże/ sumienie tak czyste że niewygodne/ kolor biały raczej niepraktyczny/ życie obce bo bez pomyłek/ miłość niecała – bo bez umierania (...) (*Zmieniły się czasy, Zaufałem...*)

Называем ужасно хранителем (...)/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет что великоваты его крылья/ совесть до того чиста что неудобно/ белый цвет такой непрактичный/ жизнь как чужая – ведь без ошибок/ любовь не вся – ведь не умирает (...) (*Времена изменились, Стихи*)

Называем некрасиво – хранитель (...)/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет за большие крылья/ за его слишком чистую совесть/ белизну что так непрактична/ жизнь чужую нам без ошибок/ за ущербность любви без смерти (...) (*Времена изменились, Польская...*)

Называем его скучно хранитель (...)/ кто из нас пожмет ему руку/ посочувствует что крылья не по росту/ совесть чистая до неудобства/ белый цвет пожалуй непрактичный/ жизнь чужая ибо без ошибок/ и любовь не вся – без умирания (...) (*Времена изменились, Просьба*)

(...) Anioł nie zrozumie nie wisiał na krzyżu/ i miłość zna łatwą/ skoro nie ma ciała (*Anioł, Zaufałem...*)

(...) Ангел не поймет он не был на кресте/ и знает только легкую любовь/ коль не имеет плоти (*Ангел, Стихи*)

(...) Ангел не поймет на кресте не висел он/ любовь слишком легкую зная/ ибо нет у него тела (*Ангел, Польская...*)

Czy zostałeś aniołem dopiero po dłuższym namyśle (...)/ czy nigdy nie płaczesz żeby się nigdy nie uśmiechać/ czy umiesz uważnie bez powodu słuchać/ czy nie przytulasz się żeby nie odejść/ czy nie tęsknisz za ciałem/ za ludzkim uśmiechem/ za dłońmi złożonymi w kominek (...)/ za każdą sekundą zawsze ostatnią/ za tym co nietrwałe i dlatego cenne (*Anioł poważny i niepoważne pytania, Zaufałem...*)

Стал ли ты ангелом лишь по размышлении зрелом (...)/ правда ли что никогда ты не плачешь чтоб никогда не смеяться/ умеешь ли серьезно без повода слушать/ не прижимаешься ли чтоб покинуть/ не тоскуешь ли ты о теле/ о человеческой улыбке/ о ладонях сложенных трубочкой (...)/ о каждой секунде навеки последней/ о том что непрочно и этим ценно (*Серьезный ангел и несерьезные вопросы, Польская...*)

W analizowanych utworach Twardowski wyszczególnia niektóre cechy „osobowości” anioła, charakteryzuje jego zachowania w analogii do naszej ludzkiej codzienności. Jego anioł, z założenia poważny, w efekcie jest nie tyle pełen powagi, co zdystansowany do ziemskiej rzeczywistości,

dyskretny. „Nieludzkość” anioła dokładnie opisuje wiersz pt. *Anioł poważny i niepoważne pytania* (zob. Kowalewska-Dąbrowska 1999: 184–187). W potocznym obrazie anioł kojarzy się z dobrem, opiekuńczością, dobrą nowiną. W wierszach poety cechy pozytywne przeważają, ale pojawiają się także określenia charakteryzujące negatywnie. Anioł Twardowskiego bywa stary, smutny, straszny, groźny. Taka konceptualizacja anioła odbiega od obrazu zakodowanego w świadomości osób wierzących, np.:

O aniele na ołtarzu stojący (...)/ taki byłeś groźny, gorący/ gdym cię we śnie dotykał ustami (...)
(*Do anioła, Zaufałem...*)

О ангел, на алтаре стоящий (...)/ ты был огненный и грозящий/ когда во сне я коснулся тебя устами (...)
(*Ангелу, Спешите...*)

Tak zająłem się sobą że czekałem aby nikt nie przyszedł (...)/ i w ogóle zapomniałem że do nieba idzie się parami nie gęsiego/ nawet dyskretny anioł nie stoi osobno (*Skrupuły pustelnika, Zaufałem...*)

Я был так занят собой ждал чтоб никто не пришел ко мне (...)/ начисто забыв что в небо возносятся парами а не гуськом/ даже скромняга ангел и тот не стоит отдельно (*Раскаяние отшельника, Стихи*)

(...) czarny las a im dalej tym bardziej niebieski/ może w nim szuka grzybów stary smutny anioł/ co zamiast poznać miłość wkuwał język grecki (...)
(*Więcej, Zaufałem...*)

(...) вначале черный лес а чем далее тем голубее/ где может ходит по грибы печальный ангел/ зубрящий греческий нет чтоб познать любовь (...)
(*Все более, Просьба*)

Czy zostałeś aniołem dopiero po dłuższym namyśle/ czy zamiast palca serdecznego masz tylko wskazujący/ czy spowiadasz się tylko z grzechów ciężkich bo lekkie trudno udźwignąć/ czy klaszczesz w dłonie patrząc na konanie jak na sytuację przedbramkową (...)
(*Anioł poważny i niepoważne pytania, Zaufałem...*)

Stal li ты ангелом лишь по размышлении зрелом/ правда ли что у тебя указательный взамен безымянного пальца/ исповедуешь ли в грехах только тяжких ибо легкие трудно поднять/ хлопаешь ли в ладоши на умирание глядя как на ситуацию во вратарской площадке (...)
(*Серьезный ангел и несерьезные вопросы, Польская...*)

Na autorski obraz anioła, poza zaprezentowanymi cechami zewnętrznymi i wewnętrznymi, składa się także opis pełnionych przez niego funkcji. W tej kwestii wizja księdza-poety w pełni pokrywa się z ujęciem doktrynalnym i obrazem potocznym. Anioł w badanych utworach pełni

rolę służebną, posłanniczą lub opiekuńczą, wstawienniczą i informacyjną. Jest jednocześnie wysłannikiem Boga do ludzi i adresatem prośb, powiernikiem, towarzyszem człowieka. Jednocześnie niektóre fragmenty wierszy są polemiką ze stereotypem Anioła Stróża. U Twardowskiego bezcielesny anioł wielu spraw nie rozumie. Współuczestniczy on w losie człowieka, ale z nim nie współprzeżywa (zob. Kowalewska-Dąbrowska 2008: 113–125). Ewa Ciesielska stwierdza: „Serdeczne i zażyłe stosunki łączyły księdza Twardowskiego z Aniołem Stróżem. Wiele razy podkreślał poeta, że aniołów ‘trzeba czcić jak wysłanników Boga’. Dlatego może poświęcił swojemu Aniołowi kilka wierszy. W jednym z nich odwołał się do etymologii rzeczownika ‘anioł’, nazywając go za pomocą znanego wyrazowego połączenia ‘chłopcem na posyłki’. (...) Widać wyraźnie, że postulowana cześć dla Bożego wysłannika i posłańca nie znalazła językowych wykładników w poezji. Przeciwnie. Twardowski sięgnął po kolokwializmy, związki nacechowane emocjonalnie, zwracając się do swojego Anioła Stróża. Traktował go jak żywą, konkretną osobę, która ma pomóc człowiekowi (...)” (Ciesielska 2009: 52). W badanych utworach ujawnia się niejednolita postawa autora wobec opisywanego obrazu, np.:

Nazywamy go brzydko stróżem/ każemy mu nas pilnować/ używamy jak chłopca na posyłki/ (...) kto z nas obejmie go za szyję/ słuchaj – powie – zmieniły się czasy/ teraz ja cię przed światem ukryję (*Zmieniły się czasy, Zaufałem...*)

Называем ужасно хранителем/ велим ему нас защищать/ посылаем как мальчика на побегушках/ (...) кто из нас его обнимет порою/ скажет – слушай – времена изменились/ теперь я тебя от мира укрою (*Времена изменились, Стихи*)

Называем некрасиво – хранитель/ заставляем стоять на страже/ держим мальчиком на посылаках/ (...) кто обнимет его за шею// слушай – скажет – времена изменились/ я тебя от мира укрою (*Времена изменились, Польская...*)

Называем его скучно хранитель/ заставляем быть для нас защитой/ быть нам мальчиком на побегушках/ (...) кто из нас его нежно обнимет/ слушай – скажет – времена изменились/ теперь я тебя от мира защищаю (*Времена изменились, Просьба*)

Wierzę w radość ni z tego ni z owego/ w anioła co spadł z nieba by bawić się w śniegu (...) (*Wierzę, Zaufałem...*)

Верую в радость ни с того ни с сего/ в ангела падшего с неба чтоб поиграть в снежки (...) (*Верю, Стихи*)

Sam nic nie czyniłem dobrego/ ani mniej ani więcej/ to tylko anioł rozda-
wał/ czasami przez moje ręce (...) (*Prośba, Zaufałem...*)

Сам я не делал добра/ ни много ни мало/ ангела это рука/ моею рукой
давала (...) (*Просьба, Стихи*)

Zaprezentowane utwory pokazują, że postawa księdza Twardowskiego wobec postaci anioła jest z jednej strony postawą bliskości, z drugiej – postawą dystansu. Zdaniem Kowalewskiej-Dąbrowskiej „Dystans dotyczy pozorów lub zewnętrznego szafażu anioła, przedstawień „na świętych obrazkach”, a więc w konsekwencji tych treści, które się za tymi zewnętrżnościami kryją. Bliskość dotyczy tych treści, które w Aniele Stróżu zostały uznane za istotne” (Kowalewska-Dąbrowska 2008: 123–124). Anioł to przede wszystkim ktoś, kto współuczestniczy zarówno w sprawach radosnych, jak i bolesnych, które dotyczą człowieka, pomaga mu. Elementy stereotypu zostały przekazane niestereotypowo, tzn. w charakterystyczny dla poety żartobliwy sposób. Poprzez humor autor odcina się od celebracji i patosu, tworząc jednocześnie nowy język wiary (por. Sulikowski 1995: 294).

Ksiądz Jan Twardowski jest poetą znanym i cenionym nie tylko w kraju, ale także poza jego granicami. Igor Baranow pisze: „(...) теперь можно однозначно утверждать, что и в России стихи Яна Твардовского знают и любят тысячи читателей, а стремление их переводить возникает не только у признанных мастеров, но и у тех, для кого подобные попытки становятся первым литературным опытом в этой области” (Баранов 2009: 5). W rosyjskojęzycznej Encyklopedii Katolickiej możemy przeczytać biogram księdza oraz charakterystykę jego twórczości, m.in.: „Стихи Твардовского выражают жизнеутверждающее восприятие окружающего мира, восхищение Богом (...), смиренное отношение к выпадающим на человеческую долю страданиям, неудачам, одиночеству, поиски добра, стремление распознать в жизненных событиях волю Бога, изумление перед тем, что выходит за пределы человеческого понимания. (...) Его поэзию характеризуют простота, краткость, афористичность, порой парадоксальность, искусное сочетание фило-софской и богослужебной мысли с обыденной лексикой” (Твардовский 2011: 1255). I. Baranow stwierdza: „Стихи Твардовского многозначны, а не многозначительны, глубоки, а не глубокомысленны, за ними кроется желание поделиться чем-то жизненно важным, а не сосредоточенность на собственном «я», и наконец, они написаны

с любовью, а не с игрой в нее” (Баранов 2009: 4). Inny znany tłumacz, Andrej Bazylewski, dodaje: „Его поэзия раскрывает подлинную жизнь – без иллюзорных и суетных целей. Мягко, с улыбкой, словно невзначай, мимоходом, он, говоря о простом, приобщает к сокровенному. Не пугает риторикой, не поучает, не давит архаизмами. (...) Поэт мыслит конкретно и афористично, обходится без «высоких каблучков метафор». (...) Крупный, сильный образ, действительная недосказанность – стиль Твардовского-поэта. Он не приемлет выпренности. Владея всеми оттенками слога и звука, он выбирает строгую свободу верлибра. (...) Он – из тех, кто творит новый язык религии” (<http://novpol.ru/index.php?id+359>). Wiersze księdza Twardowskiego stwarzają często iluzję, że ich przetłumaczenie jest zadaniem łatwym. Jednak w przypadku rymowanych tłumaczeń poety wszystkie ewentualne błędy stają się bardziej jawne. Z tego powodu prawie wszystkie wydane rymowane wiersze Twardowskiego są przetłumaczone przez doświadczonych tłumaczy rosyjskich. Są to m.in.: Сергей Аверинцев, Наталья Астафьева, Андрей Базилевский, Игорь Баранов, Оксана Басий, Анатолий Гелескул, Марина Осмоловская, Христина Сутра. Oni to próbują oddać istotę poezji Twardowskiego, zrekonstruować „namalowane” przez niego obrazy, na gruncie innego języka, odmiennej kultury.

Na podstawie zanalizowanego materiału empirycznego odnoszącego się do tekstów oryginalnych, można podjąć próbę rekonstrukcji, przynajmniej częściowej, idiolektalnej kreacji anioła w tekstach przekładu. Głównym zadaniem tłumaczy jest zachowanie maximum treści i ekspresji utworu wyjściowego z ocaleniem najważniejszych i niebanalnych obrazów oraz rekonstrukcja tekstu oryginalnego w języku przekładu, a nie konstrukcja własnego tekstu. Cel ten próbują osiągnąć poprzez zastosowanie różnorodnych technik: od przekładu dosłownego, czasami wręcz literalnego, po transformacje gramatyczne i leksykalne. W przekładzie poezji z języka polskiego na rosyjski dodatkowym utrudnieniem jest różnica systemów wierszowania (sylabiczny i sylabotoniczny) i związana z tym różnica w brzmieniu wiersza. Rym i rytm niejednokrotnie wymuszają zastosowanie odpowiedniej leksyki. Kolejny problem stanowi tłumaczenie verlibrów, dlatego też tłumacze najczęściej wybierają utwory rymowane. Verlibr jest znacznie mniej tradycyjny w poezji rosyjskiej w porównaniu z zachodnią, wymaga zatem od tłumacza większej rytmizacji i dobrego poszukiwania odpowiednich słów. Trudnością w oddaniu poezji

Twardowskiego jest także niepowtarzalny klimat wierszy, paradoksalne myślenie autora, otwartość dziecka Bożego oraz cechy formalnojęzykowe: brak interpunkcji, co może wprowadzać niejednoznaczność w tekście rosyjskim, używanie wyrazów idiomatycznych, m.in. z mowy potocznej, terminy religijne (katolickie) często nieznane tłumaczom rosyjskim, związanym głównie z leksyką prawosławną.

Zaprezentowany powyżej obraz anioła w idiolektalnym ujęciu księdza Twardowskiego nieznacznie różni się od obrazu przedstawionego w rosyjskich przekładach analizowanych wierszy. Tłumacz może w różnoraki sposób dysponować zastanymi w oryginale jednostkami. Jest on twórcą, który na nowo konstruuje tekst w języku docelowym. Wiersz przekładu zarysowuje się jako, w dużej mierze, samodzielny, odrębny świat. Z systemem form oryginału jest on oczywiście związany, ale nadawca sekundarny w swoisty sposób dokonuje w nim zmian, przegrupowań. Dokonywany przez tłumacza wybór form językowych, literackich, które najlepiej odpowiadają formom oryginału, w znacznej mierze decyduje o rezultatach translatorskiej twórczości. W ujęciu kognitywnym jednostką przekładu jest obraz. Ekwiwalencja polegająca na zbieżności obrazów często powoduje różnice na poziomie językowym. Kopia nie może być całkowicie wierna oryginałowi, ponieważ tłumacz musi czerpać z konwencji językowych języka przekładu. Analiza zebranego materiału wykazała, że językowy obraz anioła przedstawiony w tekstach oryginalnych został przeniesiony do języka przekładu w sposób dosłowny z zastosowaniem transformacji gramatycznych lub poprzez użycie przekształceń leksykalnych. Tłumacze zastosowali różnorodne techniki, prowadzące do tłumaczenia interpretacyjnego lub lingwistycznego. **Przekład dosłowny** nie oznacza transkodowania, ponieważ odbywa się poprzez subiektywne odczytywanie tekstu oryginału przez tłumacza. Badane teksty przekładu nie przesłaniają oryginału. Tłumacze dążą do „udomowienia” języka i świata wyjściowego. Większość analizowanych jednostek języka oryginału została przekazana w sposób **dosłowny** w sensie semantycznym przy jednoczesnym dostosowaniu tekstu przekładu do normy lub uzusu języka rosyjskiego poprzez użycie **transformacji gramatycznych**, takich jak: zmiana szyku, zmiana form wyrazów lub zamiana części mowy, np.:

O aniele na ołtarzu stojący / w siódmym niebie ze strasznymi trąbami –/
taki byłeś groźny, gorący / gdyś cię we śnie dotykał ustami (...) (*Do anioła, Zaufałem...*)

О ангел, на алтаре стоящий/ со страшными трубами под сельмьими небесами/ ты был огненный и грозный/ когда во сне я коснулся тебя устами (...) (*Ангелу, Спешите...*)

(...) nie ubierajcie w różowe gałgany aniołów fruujących ponad wojną (...) (*Nie, Zaufałem...*)

(...) не обряжайте в розовые тряпки ангелов парящих над войнами (...) (*Не надо, Спешите...*)

Tak zająłem się sobą że czekałem aby nikt nie przyszedł (...) / i w ogóle zapomniałem że do nieba idzie się parami nie gęsiego/ nawet dyskretny anioł nie stoi osobno (*Skrupuly pustelnika, Zaufałem...*)

Я был так занят собой ждал чтоб никто не пришел ко мне (...) / начисто забыв что в небо возносятся parami а не гуськом/ даже скромняга ангел и тот не стоит отдельно (*Раскаяние отшельника, Стихи*)

Nazywamy go brzydko stróżem/ każemy mu nas pilnować/ używamy jak chłopca na posyłki/ kto z nas mu rękę poda/ pożałuje że ma skrzydła za duże/ sumienie tak czyste że niewygodne/ kolor biały raczej niepraktyczny/ życie obce bo bez pomyłek/ miłość niecała – bo bez umierania (...) (*Zmieniły się czasy, Zaufałem...*)

Называем ужасно хранителем/ велим ему нас защищать/ посылаем как мальчика на побегушках/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет что великоваты его крылья/ совесть до того чиста что неудобно/ белый цвет такой непрактичный/ жизнь как чужая – ведь без ошибок/ любовь не вся – ведь не умирает (...) (*Времена изменились, Стихи*)

Называем некрасиво – хранитель/ заставляем стоять на страже/ держим мальчиком на посылках/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет за большие крылья/ за его слишком чистую совесть/ белизну что так непрактична/ жизнь чужую нам без ошибок/ за ущербность любви без смерти (...) (*Времена изменились, Польская...*)

Называем его скучно хранитель/ заставляем быть для нас защитой/ быть нам мальчиком на побегушках/ кто из нас пожмет ему руку/ посочувствует что крылья не по росту/ совесть чистая до неудобства/ белый цвет пожалуй непрактичный/ жизнь чужая ибо без ошибок/ и любовь не вся – без умиранья (...) (*Времена изменились, Просьба*)

(...) czarny las a im dalej tym bardziej niebieski/ może w nim szuka grzybów stary smutny anioł/ co zamiast poznać miłość wkuwał język grecki (...) (*Więcej, Zaufałem...*)

(...) вначале черный лес а чем далее тем голубее/ где может ходит по грибы печальный ангел/ зубрящий греческий нет чтоб познать любовь (...) (*Все более, Просьба*)

(...) Anioł nie zrozumie nie wisi na krzyżu/ i miłość zna łatwą/ skoro nie ma ciała (*Anioł, Zaufałem...*)

(...) Ангел не поймет он не был на кресте/ и знает только легкую любовь/ коль не имеет плоти (*Ангел, Стихи*)

(...) Ангел не поймет на кресте не висел он/ любовь слишком легкую зная/ ибо нет у него тела (*Ангел, Польская...*)

Sam nic nie czyniłem dobrego/ ani mniej ani więcej/ to tylko anioł rozdawał/ czasami przez moje ręce (...) (*Prośba, Zaufałem...*)

Сам я не делал добра/ ни много ни мало/ ангела это рука/ мою рукой давала (...) (*Просьба, Стихи*)

Pozostałe wyrazy i wyrażenia językowe opisujące obraz anioła, zostały przetłumaczone z zastosowaniem transformacji leksykalnych, zmieniających częściowo lub całkowicie sens oryginału na poziomie jednostek językowych (zob. Peцкер 1974). Innymi słowy, decyzją tłumacza, oryginał i przekład są ekwiwalentne na poziomie obrazowania, a nie są wierne na płaszczyźnie językowej. Najpopularniejszym przekształceniem, jakie tłumacze zastosowali było zawężenie, zróżnicowanie lub rozszerzenie treści jednostki przekładu w stosunku do jednostki oryginału, oparte na kategorii podrzędności, czyli odpowiednio **konkretyzacja**, **dyferencjacja** i **generalizacja** (zob. Peцкер 1974: 40–45; Wadas-Woźny 2004: 54–58), np.:

Są chwile kiedy się odchodzi/ od Aniołów Stróżów nawet Cherubinów/ od tych co wysoko/ od tych co w pobliżu –/ do Jezusa człowieka/ niziutko na ziemi/ Anioł nie zrozumie nie wisi na krzyżu/ i miłość zna łatwą/ skoro nie ma ciała (*Anioł, Zaufałem...*)

Бывают минуты когда отдаляешься/ от Ангелов-Хранителей и даже Херувимов/ от тех кто высоко/ от тех кто близко/ к Иисусу-человеку/ низко на земле/ Ангел не поймет он не был на кресте/ и знает только легкую любовь/ коль не имеет плоти (*Ангел, Стихи*)

Wierzę w radość ni z tego ni z owego/ w anioła co spadł z nieba by bawić się w śniegu (...) (*Wierzę, Zaufałem...*)

Верую в радость ни с того ни с сего/ в ангела падшего с неба чтоб поиграть в снежки (...) (*Верю, Стихи*)

(...) nie ubierajcie w różowe gałgany aniołów fruujących ponad wojną (...) (*Nie, Zaufałem...*)

(...) не наряжайте в розовые тряпки ангелов летающих над войной (...) (*He, Стихи...*)

(...) не обряжайте в розовые тряпки ангелов парящих над войнами (...) (*He надо, Спешите...*)

Nazywamy go brzydko stróżem/ każemy mu nas pilnować/ używamy jak chłopca na posyłki/ kto z nas mu rękę poda/ pożałuje że ma skrzydła za duże/ sumienie tak czyste że niewygodne/ kolor biały raczej niepraktyczny/ (...) (*Zmieniły się czasy, Zaufałem...*)

Называем некрасиво – хранитель/ заставляем стоять на страже/ держим мальчиком на посылках/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет за большие крылья/ за его слишком чистую совесть/ белизну что так непрактична/ (...) (*Времена изменились, Польская...*)

Czy zostałeś aniołem dopiero po dłuższym namyśle/ czy zamiast palca serdecznego masz tylko wskazujący/ czy spowiadasz się tylko z grzechów ciężkich bo lekkie trudno udźwignąć/ czy klaszczesz w dłonie patrzac na konanie jak na sytuację przedbramkową/ czy nigdy nie płaczesz żeby się nigdy nie uśmiechać (...) (*Anioł poważny i nieroważne pytania, Zaufałem...*)

Стал ли ты ангелом лишь по размышлении зрелом/ правда ли что у тебя указательный взамен безымянного пальца/ исповедуешь ли в грехах только тяжких ибо легкие трудно поднять/ хлопаешь ли в ладоши на умирание глядя как на ситуацию во вратарской площадке/ правда ли что никогда ты не плачешь чтоб никогда не смеяться (...) (*Серьезный ангел и несерьезные вопросы, Польская...*)

Kolejną grupę stanowią obrazy, w których przekładzie zastosowano „**przekształcenie kompleksowe**”. Technika ta, według Reckera, prowadzi do zatarcia bezpośredniego związku logicznego między planem wyrażenia języka oryginału i języka przekładu. Badacz określa ją mianem syntezy znaczenia bez bezpośredniego związku z analizą (zob. Рецкер 1974: 52–56). W badanych obrazach całościowej zmianie nie uległ oczywiście obraz anioła, lecz niektóre połączenia wyrazowe go charakteryzujące, np.:

O aniele na ołtarzu stojący/ (...) taki byłeś groźny, gorący (...) (*Do anioła, Zaufałem...*)

O ангел, на алтаре стоящий/ (...) ты был огненный и грозящий (...) (*Ангелу, Спешите...*)

Tak zająłem się sobą że czekałem aby nikt nie przyszedł (...)/ i w ogóle zapomniałem że do nieba idzie się parami nie gęsiego/ nawet dyskretny anioł nie stoi osobno (*Skrupuły pustelnika, Zaufałem...*)

Я был так занят собой ждал чтоб никто не пришел ко мне (...)/ начисто забыв что в небо возносятся парами а не гуськом/ даже скромняга ангел и тот не стоит отдельно (*Раскаяние отшельника, Стихи*)

Nazywamy go brzydko stróżem/ każemy mu nas pilnować/ używamy jak chłopca na posyłki/ kto z nas mu rękę poda/ pożałuje że ma skrzydła

za duże/ sumienie tak czyste że niewygodne/ kolor biały raczej niepraktyczny/ życie obce bo bez pomyłek/ miłość niecałą – bo bez umierania/ kto z nas obejmie go za szyję/ słuchaj – powie – zmieniły się czasy/ teraz ja cię przed światem ukryję (*Zmieniły się czasy, Zaufałem...*)

Называем ужасно хранителем/ велим ему нас защищать/ посылаем как мальчика на побегушках/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет что великоваты его крылья/ совесть до того чиста что неудобно/ белый цвет такой непрактичный/ жизнь как чужая – ведь без ошибок/ любовь не вся – ведь не умирает/ кто из нас его обнимет порою/ скажет – слушай – времена изменились/ теперь я тебя от мира укрою (*Времена изменились, Стихи*)

Называем некрасиво – хранитель/ заставляем стоять на страже/ держим мальчиком на посылках/ кто из нас подаст ему руку/ пожалеет за большие крылья/ за его слыхком чистую совесть/ белизну что так непрактична/ жизнь чужую нам без ошибок/ за ущербность любви без смерти/ кто обнимет его за шею/ слушай – скажет – времена изменились/ я тебя от мира укрою (*Времена изменились, Польская...*)

Называем его скучно хранитель/ заставляем быть для нас защитой/ быть нам мальчиком на побегушках/ кто из нас пожмет ему руку/ посочувствует что крылья не по росту/ совесть чистая до неудобства/ белый цвет пожалуй непрактичный/ жизнь чужая ибо без ошибок / и любовь не вся – без умирания кто из нас его нежно обнимет/ слушай – скажет – времена изменились/ теперь я тебя от мира защищаю (*Времена изменились, Просьба*)

Są chwile kiedy się odchodzi/ od Aniołów Stróżów nawet Cherubinów (...)
(*Anioł, Zaufałem...*)

Есть минуты когда отходишь/ от Ангелов Стражей Херувимов даже (...)
(*Ангел, Стихи*)

Czy zostałeś aniołem dopiero po dłuższym namyśle (...)/ czy nie przytulasz się żeby nie odejść/ czy nie tęsknisz za ciałem/ za ludzkim uśmiechem/ za dłońmi złożonymi w kominek (...)/ za każdą sekundą zawsze ostatnią/ za tym co nietrawne i dlatego cenne (*Anioł poważny i niepoważne pytania, Zaufałem...*)

Стал ли ты ангелом лишь по размышлении зрелом (...)/ не прижмешься ли чтоб покинуть/ не тоскуешь ли ты о теле/ о человеческой улыбке/ о ладонях сложенных трубочкой (...)/ о каждой секунде навеки последней/ о том что непрочно и этим ценно (*Серьезный ангел и несерьезные вопросы, Польская...*)

Obraz anioła został także zrekonstruowany w przekładzie poprzez zastosowanie **rozwinęcia logicznego** (zob. Peцкер 1974: 45–48), polega-

jącego najczęściej na zamianie odpowiednika słownikowego – kontekstowym, logicznie z nim powiązany, np.:

Nazywamy go brzydkiem stróżem/ każemy mu nas pilnować/ (...) kto z nas mu rękę poda/ pożałuje że ma skrzydła za duże/ (...) miłość niecała – bo bez umierania (...) (*Zmieniły się czasy, Zaufałem...*)

Называем некрасиво – хранитель/ заставляем стоять на страже/ (...) kto iz nas podaŝt emu ruku/ пожалует за большие крылья/ (...) за ущербность любви без смерти (...) (*Времена изменились, Польская ...*)

Называем его скучно хранитель/ заставляем быть для нас защитой/ (...) kto iz nas пожмет ему руку/ посочувствует что крылья не по росту/ (...) i любовь не вся – без умирания (...) (*Времена изменились, Просьба*)

(...) czarny las a im dalej tym bardziej niebieski/ może w nim szuka grzybów stary smutny anioł (...) (*Więcej, Zaufałem...*)

(...) вначале черный лес а чем далее тем голубее/ где может ходит по грибы печальный ангел (...) (*Все более, Просьба*)

Sam nic nie czyniłem dobrego/ ani mniej ani więcej/ to tylko anioł rozdawał/ czasami przez moje ręce (...) (*Prośba, Zaufałem...*)

Сам я не делал добра/ ни много ни мало/ ангела это рука/ моею рукой давала (...) (*Просьба, Стихи*)

Czy zostałeś aniołem dopiero po dłuższym namyśle/ (...) za każdą sekundą zawsze ostatnią/ za tym co nietrwałe i dlatego cenne (*Anioł poważny i nie-poważne pytania, Zaufałem...*)

Стал ли ты ангелом лишь по размышлении зрелом/ (...) о каждой секунде навеки последней/ о том что непрочно и этим ценно (*Серьезный ангел и несерьезные вопросы, Польская...*)

W badanych dwutekstach tłumacze nie zastosowali **przekładu antonimicznego** (zob. Рецкер 1974: 48–52) i **kompensacji strat** (zob. Рецкер 1974: 56–63). Poza wskazanymi przekształceniami wykorzystano natomiast zabiegi czysto techniczne, określone w klasyfikacji Barchударова, czyli **dodanie** i **opuszczenie** (zob. Бархударов 1975). Częściej zastosowano amplifikację tekstu. Redundancja tekstu docelowego w stosunku do tekstu wyjściowego występuje tylko jeden raz. W obu przypadkach zmiany dotyczą mało znaczących elementów obrazu, np.:

Tak zająłem się sobą że czekałem aby nikt nie przyszedł (...) (*Skrupoty pu-stelnika, Zaufałem...*)

Я был так занят собой ждал чтоб никто не пришел ко мне (...) (*Раскаяние отшельника, Стихи*)

Nazywamy go brzydko stróżem/ (...) sumienie tak czyste że niewygodne/ kolor biały raczej niepraktyczny/ życie obce bo bez pomyłek/ (...) kto z nas obejmie go za szyję/ słuchaj – powie – zmieniły się czasy/ teraz ja cię przed światem ukryję (*Zmieniły się czasy*, Zaufałem...)

Называем некрасиво – хранитель/ (...) за его слишком чистую совесть/ белизну что так непрактична/ жизнь чужую нам без ошибок/ (...) кто обнимет его за шею/ слушай – скажет – времена изменились/ я тебя от мира укрою (*Времена изменились*, Польская ...)

Называем его скучно хранитель/ (...) совесть чистая do неудобства/ белый цвет пожалуй непрактичный/ (...) кто из нас его нежно обнимет/ слушай – скажет – времена изменились/ теперь я тебя от мира защищаю (*Времена изменились*, Просьба)

(...) Anioł nie zrozumie nie wisiał na krzyżu/ i miłość zna łatwą/ skoro nie ma ciała (*Anioł*, Zaufałem...)

(...) Ангел не поймет на кресте не висел он/ любовь слишком легкую зная/ ибо нет у него тела (*Ангел*, Польская...)

Czy zostałeś aniołem dopiero po dłuższym namyśle/ czy zamiast palca serdecznego masz tylko wskazujący (...) (*Anioł poważny i niepoważne pytania*, Zaufałem...)

Стал ли ты ангелом лишь по размышлении зрелом/ правда ли что у тебя указательный взамен безымянного пальца (...) (*Серьезный ангел и несерьезные вопросы*, Польская...)

Przedstawiona analiza wierszy księdza Twardowskiego i ich rosyjskich przekładów potwierdziła, że obrazowanie jest podstawową cechą języka poetyckiego, a restytucja językowego obrazu świata dokonuje się na drodze wierności wobec rozstrzygnięć języka wyjściowego. Tłumacze twierdzą, że o Twardowskim chce się mówić przede wszystkim jego słowami, w procesie przekładu zgłębiać i chłonać jego myśli i uczucia (por. Баранов 2009: 5). Dlatego też językowy obraz anioła w idiolektalnym ujęciu autora został wiernie skopiowany przez tłumaczy w języku przekładu. Biorąc pod uwagę aspekt językowy, teksty docelowe, w znacznej większości, są dosłownym odwzorowaniem tekstów wyjściowych w sensie leksykalnym, z zastosowaniem szeregu przekształceń gramatycznych. Jednocześnie zdarza się, że parametry tekstu wyjściowego zostają przekazane w przekładzie za pośrednictwem różnych modyfikacji, które rekompensują ewentualne straty spowodowane różnicami językowymi i kulturowymi między tekstem oryginału i tekstem przekładu. Przez zastosowanie różnorodnych technik przekładu, tłumacze osiągają zamierzony efekt,

czyli tekst przekładu jest ekwiwalentny tekstowi oryginału. Konfrontacja przekładu z oryginałem to nie tylko „zderzenie” dwóch systemów językowych, to także konfrontacja dwóch światów. W tym znaczeniu tłumacze stworzyli model rzeczywistości podobny do wyjściowego obrazu świata. Obraz anioła został przekazany do języka przekładu bez znacznych strat treściowych, co świadczy o wymienialności porównywanych światów. Analiza dwutekstów potwierdziła podstawową tezę hermeneutyki przywłaszczenia, że system odniesień terminu wyjściowego jest możliwy do odtworzenia za pomocą środków języka docelowego. Dotyczy to przede wszystkim doktrynalnych i potocznych obrazów anioła. Cechy idiolektałne przekazane zostały poprzez częściową ingerencję tłumaczy w język docelowy na skutek zastosowania omówionych technik. Zaprezentowane tłumaczenia wierszy Jana Twardowskiego są rekonstrukcją JOS polszczyzny w języku i kulturze docelowej. Jak każdy przekład, włączają się one w kontekst twórczości oryginalnej, wzbogacając rosyjską poezję religijną.

ŹRÓDŁA

- Twardowski J., 2007, *Zaufałem drodze*. Wiersze zebrane 1932–2006, Warszawa.
- Твардовский Я., 1993, [w:] *Польская поэзия: XX век*, под ред. А. Базилевского, том 1, Москва.
- Твардовский Я., 2006, *Стихи*, Москва.
- Твардовский Я., 2009, *Спешите любить людей*, Москва.
- Твардовский Я., 2010, *Просьба*, Санкт-Петербург.

BIBLIOGRAFIA

- Anioł, t. 1, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 1–16, 1973–2011, Lublin.
- Bartmiński J., 2009, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- Borek H., 1988, *Co możemy wiedzieć o języku osobniczym?*, [w:] *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, pod red. J. Brzezińskiego, Zielona Góra, s. 15–21.
- Ciesielska E., 2009, *O języku i stylu poetyckim Jana Twardowskiego*. *Zagadnienia wybrane*, Łódź.
- Ehrlich E., 1977, *O liryce biblijnej*, [w:] „Znak”, nr 274.
- Greszczuk B., 2010, *Style, idiostyle, biostyle języka artystycznego (na wybranych przykładach)*, [w:] *Białostockie Archiwum Językowe*, pod red. B. Nowowiejskiego, nr 10, Białystok, s. 69–89.
- Grzegorzycykowa R., 1993, *Znaczenie wyrażen a wiedza o świecie*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego, Lublin.
- Iwanowska A., 2000, *Serdecznie niemodny i szczęśliwie zapóźniony. Jan Twardowski w oczach własnych, recenzentów i czytelników*, Poznań.

- Katechizm Kościoła Katolickiego* (KKK), 1994, Poznań.
- Kowalewska-Dąbrowska J., 1999, *Obraz anioła w poezji Jana Twardowskiego*, [w:] B. Kreja, *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Gdańsk, s. 179–195.
- Kowalewska-Dąbrowska J., 2008, *Językowy obraz Boga i człowieka w poezji Jana Twardowskiego*, Gdańsk.
- Lam A., 2007, *Poezja i doświadczenie: ucznia, powstańca i księdza. Wiersze Jana Twardowskiego z lat 1932–1959*, [w:] *A to co na krótko może być na zawsze... Pokłosie spotkania poświęconego pamięci księdza Jana Twardowskiego*, pod red. E. Hoffmann-Piotrowskiej, J. Puzyniny, Warszawa.
- Pieczynska-Sulik A., 2002, *Przekład – idiolekt – idioskultura*, [w:] *Przekład – język – kultura*, pod red. R. Lewickiego, Lublin.
- Puzynina J., 1993, *Opis znaczenia w słowniku autora*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego, Lublin.
- Puzynina J., 2007, *Ksiądz Jan Twardowski – poeta i człowiek*, [w:] *A to co na krótko może być na zawsze... Pokłosie spotkania poświęconego pamięci księdza Jana Twardowskiego*, pod red. E. Hoffmann-Piotrowskiej, J. Puzyniny, Warszawa.
- Quasthoff U. M., 1998, *Etnocentryczne przetwarzanie informacji. Ambiwalencja funkcji stereotypów w komunikacji międzykulturowej*, [w:] *Język a Kultura*, pod red. J. Anusiewicza, J. Bartmińskiego, t. 12, Wrocław, s. 7–30.
- Sapir E., 1978, *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*, tłum. B. Stanosz, R. Zimand, Warszawa.
- Sławkowa E., 2009, *O różnych sposobach językoznawczej refleksji nad językiem artystycznym*, [w:] *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, t. 2, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa.
- Sokólska U., 2010, *Kilka uwag o nietypowych sposobach konceptualizowania sfery religijnej w twórczości ks. Jana Twardowskiego*, [w:] U. Sokólska, *Studia i szkice o języku pisarzy. Zagadnienia wybrane*, Białystok.
- Sulikowski A., 1995, *Świat poetycki księdza Jana Twardowskiego*, Lublin.
- Tokarski R., 1995, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.
- Twardowski J., 2006a, *Łaską zdumiony. Moje szczęśliwe wspomnienia*, Warszawa.
- Twardowski J., 2006b, *Autobiografia. Myśli nie tylko o sobie*, t. 1, Kraków.
- Twardowski J., 2007a, *Budzić nadzieję. Abecadło dziewięćdziesięciolatka*, Warszawa.
- Twardowski J., 2007b, *Autobiografia. Myśli nie tylko o sobie*, t. 2, Kraków.
- Verdonk P., 1993, *Twentieth-Century Poetry. From Text to Context*, London and New York.
- Wadas-Woźny H. U., 2004, *Teoria i praktyka przekładu – wybrane zagadnienia*, Siedlce.
- Zaworska H., 2007, *Rozmowa z księdzem Twardowskim*, Kraków.
- Zeler B., 2001, *Po wiersz tak prosty że każdy zrozumie. O poezji księdza Jana Twardowskiego*, Kraków.
- Баранов И., 2009, [w:] Ян Твардовский, *Специите любятъ людей*, Москва.

Бархударов Л. С., 1975, *Язык и перевод*, Москва.

Рещкер Я. И., 1974, *Теория перевода и переводческая практика*, Москва.

Твардовский Я., 2011, [w:] *Католическая энциклопедия*, том IV, Москва.

STRONY WWW

http://www.niedziela.pl/artukul_w_niedzieli.php, Białkowska K., *Rzecz o aniołach*, 2012.09.18

<http://kosciol.wiara.pl/doc/489499.Prawie-wszystko-o-aniolach/2> 2012.09.11

<http://katolikwchicago.com/katonline/2011/10/9.aspx>, Martin M., *Aniołowie naszej wiary*, 2012.09.11

<http://brewiarz.pl/czytelnia/aniol.php3> 2012.09.11

<http://biblebasiconline.com/polish> 2012.09.11

<http://novpol.ru/index.php?id+359>, Базылевский А., *Невозможное неизбежно*, 2012.06.15

CREATION OF THE ANGEL OF JAN TWARDOWSKI'S POEMS AND HER RECONSTRUCTION IN RUSSIAN TRANSLATIONS

Summary

In the present article Jan Twardowski's poems translated into Russian compared with original texts are the object of analysis. The subject matter of the works is concentrating around the most important existential problems. Irrespective of the subject matter of works, an orientation on the sacrum is one of main features of Twardowski's poetry. Proposed analysis is situated in investigative model of cultural linguistics, referring to the cognitive paradigm. The linguistic image of the angel is investigated in two dimensions. The angel's attributes in JOS of Polish language were specified within the limits of monolingual analysis, whereas bilingual analysis showed what happens with the JOS when it is transferred to other language, in this case to Russian language.

Key words: Jan Twardowski, religious poetry, linguistic image of the world, translation.